

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 347.77

Ляшенко Г.П., к. е. н., професор,
професор кафедри економіки підприємства
Університет державної фіскальної служби України
Ворвихвост О.Д., магістр
Університет державної фіскальної служби України

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Ляшенко Г.П., Ворвихвост О.Д. Сутність та особливості використання інтелектуальної власності в Україні. У статті розглянуто сутність інтелектуальної власності. Ідентифіковано основні об'єкти інтелектуальної власності, підходи до їх оцінки та використання. Визначено природу виникнення інтелектуальної власності. Наведено класифікаційні ознаки об'єктів інтелектуальної власності. Охарактеризовано економічну ефективність, що визначається можливістю результату інтелектуальної діяльності до комерціалізації. Розкрито питання комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, комерціалізація, вартісна оцінка, дохідний підхід, витратний підхід, порівняльний підхід.

Ляшенко Г.П., Ворвихвост А.Д. Сущность и особенности использования интеллектуальной собственности в Украине. В статье рассмотрена сущность интеллектуальной собственности. Идентифицированы основные объекты интеллектуальной собственности, подходы к их оценке и использованию. Определена природа возникновения интеллектуальной собственности. Приведены классификационные признаки объектов интеллектуальной собственности. Охарактеризована экономическая эффективность, которая определяется возможностью результата интеллектуальной деятельности в коммерциализации. Раскрыты вопросы коммерциализации объектов интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, коммерциализация, стоимостная оценка, доходный подход, затратный подход, сравнительный подход.

Lyashenko G.P., Vorvihvost O.D. The essence and peculiarities of intellectual property use in Ukraine. In the article the essence of intellectual property. Identified the main intellectual property rights, approaches to their evaluation and use. Determine the nature of occurrence of intellectual property. Results classification features of intellectual property. It characterized by cost-effectiveness, which is determined by the possibility of the result of intellectual activity in the commercialization. Disclosed commercialization of intellectual property.

Key words: intellectual property, commercialization, valuation, income approach, cost approach, comparative approach.

Постановка проблеми. Протягом багатьох століть багатство країни ґрунтувалося на володінні матеріальними об'єктами. Однак в умовах формування нової економіки головним джерелом економічного зростання стають не природні і матеріальні ресурси, а ідеї та інновації, що втілені у форму, яка охороняється законами у сфері інтелектуальної власності.

У цьому контексті для України надзвичайно актуальним є застосування інноваційного способу розвитку як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях на основі використання інтелектуальної власності. Однак це неможливо без розвитку

і вдосконалення відносин у галузі управління, правової охорони та комерціалізації інтелектуальної власності.

Володіння інтелектом дає потенційну можливість особі та організації стати власником нових знань й отримувати економічну вигоду від їх використання, але для цього потрібно організувати і стимулювати інтелектуальну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження інтелектуальної власності присвячено наукові праці таких вчених-економістів, як Г.О. Андрощук, О.Б. Бутнік-Сіверський, К.А. Весельська, К.І. Дмитрів, Н.О. Крикун,

О.П. Орлюк, С.М. Махнуша, В.Б. Струтинський, А.Ю. Рикуніч, Н.О. Шпак.

Постановка завдання. Метою наукової статті є визначення головних об'єктів інтелектуальної власності та методичних підходів до оцінки об'єктів інтелектуальної власності для їх подальшого практичного використання. Для досягнення поставленої мети було вирішено такі основні завдання: розглянуто сутність категорій «інтелектуальна власність», визначено класифікаційні ознаки, наведено наявні можливості результатів інтелектуальної діяльності до комерціалізації.

Виклад основних результатів. Поняття «інтелектуальна власність» використовується у різних значеннях. Його, зокрема, застосовують для позначення сукупності виключних прав як особистого (морального), так і майнового характеру на результати інтелектуальної, творчої діяльності. Останнім часом підвищується увага до інтелектуальної власності та шляхів її комерціалізації з боку як творців, так і власників інтелектуального продукту. Можливі шляхи комерціалізації відкривають великі можливості для становлення ринку інтелектуальної власності та його інфраструктури в Україні. Творчою працею людини створюються всі багатства суспільства. Людство у своєму розвитку ніколи не досягне такого стану, коли б його задовольняли наявні засоби забезпечення життєдіяльності.

Правовідносини у сфері інтелектуальної власності в Україні регулюються статтями 41 та 54 Конституції України [1], нормами Цивільного кодексу України (Книга IV «Право інтелектуальної власності») [2], Кримінального, Митного кодексів України, Кодексу України про адміністративні правопорушення.

В Україні діють 10 спеціальних законів щодо сфери інтелектуальної власності. Це Закони України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про охорону прав на зазначення походження товарів», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», «Про авторське право і суміжні права», «Про захист економічної конкуренції», «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм», «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаних з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» [3].

Інтелектуальна власність у широкому розумінні означає закріплені законом права на результати інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній сферах. Отже, інтелектуальна діяльність – це творча діяльність, а творчість – це цілеспрямована розумова робота людини, результатом якої є щось якісно нове, що відрізняється неповторністю, оригінальністю, унікальністю. Чим

вищий інтелектуальний потенціал індивідуума, тим цінніші результати його творчої діяльності – інтелектуальна власність.

Інтелектуальна власність має подвійну природу. З одного боку, творець (автор) об'єкта інтелектуальної власності має виняткову можливість розпорядитися цим результатом на свій розсуд, а також передавати це право іншим особам, тобто воно подібне з правом власності на матеріальні об'єкти (майновим правом). З іншого боку, поряд з майновим правом існує деяке духовне право творця на результат своєї творчої праці, так зване право автора. Тобто автор має одночасно сукупність особистих немайнових (моральних) прав, що не можуть відчужуватися від їхнього власника через їхню природу та майнові права. Іншими словами, якщо майнове (економічне) право на результат творчої праці може бути віддільним від творця (переданим іншій особі в обмежене чи необмежене користування), то моральне (немайнове) право автора невіддільне від автора і ніколи не може бути передане іншій особі. Майнові і особисті (немайнові) права на результат творчої діяльності взаємозалежні і найтіснішим чином переплетені, утворюючи нерозривну єдність. Двоакість права – найважливіша особливість інтелектуальної власності [3].

Іншою особливістю об'єктів інтелектуальної власності є те, що права на них обмежені в часі. Наприклад, типовий термін охорони винаходу становить 20 років. Охорона майнових прав на об'єкти авторського права в Україні діє протягом всього життя автора і додатково 70 років після його смерті. Але особисті немайнові права автора охороняються безстроково.

Об'єкт інтелектуальної власності (ОІВ), тобто об'єкт права інтелектуальної власності, – це законодавчо визначений таким результат інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, літературній і художній сферах, що надає його автору особливі немайнові права, а також пов'язану з ним сукупність виключних прав майнового характеру.

Усі об'єкти інтелектуальної власності можна поділити на три види, які й становлять її структуру (рис. 1).

Аналізуючи наведений нижче перелік об'єктів інтелектуальної власності, визнаємо, що одна група об'єктів інтелектуальної власності є результатом науково-технічної творчості, друга – художньої творчості.

Перша група «Об'єкти промислової власності» використовується переважно у сфері виробництва та надання послуг і сприяє підвищенню технічного рівня суспільного виробництва, його ефективності, забезпечує конкурентоздатність вироблених товарів і послуг [3].

Друга група «Об'єкти авторського права і суміжних прав» використовується в гуманітарній сфері для збагачення внутрішнього світу людини, форму-

вання її світогляду. Ця група об'єктів інтелектуальної власності поділяється на дві частини – власне об'єкти авторського права та твори науки, літератури і мистецтва, а також об'єкти суміжних з авторськими прав, до яких відносяться права виконавців творів, виробників фонограм і аудіограм, організацій мовлення [3].

Підсумувавши викладене вище, можна сформулювати визначення об'єкта інтелектуальної власності, яке багато в чому пояснює поняття інтелектуальної власності. Об'єкт інтелектуальної власності – це нематеріально виражений результат інтелектуальної діяльності, зафіксований на матеріальному носії, що надає його автору або особі, визначеній чинним законодавством, виключне право власності на цей результат, яке набувається, здійснюється та захищається відповідно до законодавчо встановлених норм і правил.

Суб'єктами права інтелектуальної власності є творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до чинного законодавства чи договору. Відповідно до Закону України «Про власність» [4] суб'єктами права інтелектуальної власності визнаються громадяни (фізичні особи), юридичні особи та держава.

Якщо об'єкт інтелектуальної власності втратив юридичну силу (закінчився визначений охоронним документом термін дії, праволоділець вчасно

не вніс плату за підтримання чинності охоронного документа тощо), то цим об'єктом може скористуватися будь-яка фізична чи юридична особа, тобто він стає суспільним надбанням.

Інтелектуальна діяльність людини спрямована на отримання конкретного результату, яким може виступати отримання нового способу, технології, засобу маркетингового просування, індивідуалізації товару. Економічна ефективність визначається можливістю результату інтелектуальної діяльності до комерціалізації. У зв'язку з цим інтелектуальна власність виступає специфічним товаром з особливими властивостями, врахування яких дасть змогу отримувати власникам прав додаткові прибутки шляхом комерціалізації.

На сучасному етапі розвитку економічних відносин власники інноваційних підприємств, бізнес-структур та науково-дослідних комплексів, університетів все більш значну увагу приділяють інтелектуальній власності. В можливості створення додаткових вигод для творців та власників інтелектуальної власності полягає основна мета комерціалізації.

Комерціалізація інтелектуальної власності – це процес використання інтелектуальної власності з метою отримання прибутку або іншої вигоди [4, с. 53].

Процес комерціалізації результату інтелектуальної діяльності може відбуватися такими шляхами:

1) за умов використання інтелектуальної власності у власному виробництві;

Рис. 1. Класифікація об'єктів інтелектуальної власності

2) за умов передачі інтелектуальної власності за ліцензійним договором;

3) за умов внесення прав на об'єкти інтелектуальної власності до статутного капіталу підприємства.

Використанням інтелектуальної власності в господарській діяльності з економіко-фінансових позицій є її комерціалізація, яка виникає на умовах договірних відносин. Саме комерціалізація інтелектуальної власності в умовах ринкових відносин вимагає розглядати її як товар і як капітал. Як товар інтелектуальна власність розглядається як нематеріальний актив, що використовується в будь-яких господарських операціях. Як капітал інтелектуальна власність розглядається з погляду витрати капіталу на освіту або придбання підприємцем нематеріальних активів з метою його приросту. Інтелектуальна власність може розглядатися і як інвестиція, яка поділяється на капіталну (придбання нематеріального активу, який підлягає амортизації) та фінансову (пряму), якою передбачають внесення нематеріального активу до статутного капіталу юридичної особи в обмін на корпоративні права, емітовані такою юридичною особою. В основу методології формування інтелектуального капіталу покладено його участь в господарській діяльності, тобто він створюється і використовується самим підприємством чи реалізується іншими підприємствами (суб'єктами господарювання). Одночасно означена методологія розкриває механізм інноваційного оновлення підприємств, його економічну природу.

Одним з процесів використання інтелектуального капіталу в господарській діяльності є комерціалізація ОІВ, результатом якої є створення інноваційної продукції. В сучасних ринкових умовах комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності є одним із важливих завдань розвитку економіки. На сучасних промислових підприємствах у наукових установах та провідних університетах України накопичено великий обсяг результатів виробничої і наукової діяльності, які ідентифікуються як об'єкти

інтелектуальної власності і є комерційною цінністю не лише для споживачів інтелектуального продукту України, але й для широкого кола закордонних фахівців [5, с. 114].

Комерціалізація інтелектуальних активів можлива тільки в тому випадку, якщо вони набувають економічної цінності або виступають як засіб створення нової вартості (інтелектуальний капітал) чи як джерело споживчого блага (споживчий продукт). Вибір форми комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності залежить від висновків маркетингових досліджень. Для цього проводять ретельне вивчення ринку інтелектуальної власності, визначають попит та індивідуальні потреби споживачів, досліджують пропозиції аналогічних об'єктів, що існують на ринку. Ключовим елементом комерціалізації інтелектуальних активів є їх оцінка. Оцінка об'єктів інтелектуальної власності дає змогу не тільки визначити цінність (вартість) цього ресурсу для власника, але й виявити його ринкову цінність, рівень попиту на об'єкти інтелектуальної власності на ринку, а отже, і подальшу стратегію діяльності власника щодо реалізації та впровадження об'єктів інтелектуальної власності.

Особливості інтелектуальної власності як товару в сучасних умовах полягають у використанні її властивостей з метою найвигіднішої комерціалізації, тобто отримання додаткових вигод в результаті застосування інтелектуальної власності в господарському обороті. До таких властивостей необхідно віднести такі.

Нині існує кілька підходів до оцінки інтелектуальної власності (табл. 1). Переваги під час вибору того чи іншого підходу до оцінки залежать від наявності необхідної інформації, вимог покупців або власників об'єктів інтелектуальної власності, економічної ситуації на момент оцінки.

Під час порівняльного (ринкового) підходу використовується метод порівняння продажів, коли розглянутий актив порівнюється з аналогічними

Таблиця 1

Методи економічної оцінки об'єктів інтелектуальної власності

Підхід	Методи оцінки
Порівняльний підхід	Метод порівняння продажів об'єктів інтелектуальної власності
Затратний підхід	Метод вартості заміщення
	Метод вихідних витрат
	Метод відновлюваної вартості
Дохідний підхід	Метод розрахунку роялті
	Метод виключення ставки роялті
	Метод дисконтування грошового потоку (DCF)
	Метод прямої капіталізації
	Експрес-оцінки
	Метод надлишкового прибутку
	Метод «25%»
Експертні методи	

об'єктами інтелектуальної власності з урахування коригувальних показників. Елементи, за якими відбувається порівняння об'єктів інтелектуальної власності, такі: структура й обсяг юридичних прав власності на майно, існування яких-небудь спеціальних умов й угод про фінансування; економічні умови, які існували на відповідному вторинному ринку під час угоди із продажу; галузь або бізнес, де використався (або буде використовуватися) нематеріальний актив; фізичні характеристики об'єкта інтелектуальної власності; функціональні характеристики об'єкта інтелектуальної власності; технологічні характеристики об'єкта інтелектуальної власності; включення інших нематеріальних активів в угоду [6].

Витратний підхід використовується під час оцінки вартості об'єктів інтелектуальної власності, якщо неможливо знайти об'єкт-аналог, відсутній який-небудь досвід реалізації подібних об'єктів або прогноз майбутніх доходів нестабільний. Витратний підхід припускає визначення вартості об'єктів інтелектуальної власності на основі калькуляції витрат, необхідних для створення або придбання, охорони, виробництва й реалізації об'єкта інтелектуальної власності на момент оцінки.

За доходного підходу вартість об'єктів інтелектуальної власності визначається шляхом розрахунку приведеної вартості прогнозованих майбутніх вигод.

Таким чином, оцінювання вартості конкретного об'єкта інтелектуальної власності залежить від мети

оцінювання та врахування переваг, обмежень підходів, що застосовуються.

Висновки. На основі проведеного аналізу підходів до визначення сутності інтелектуальної власності встановлено, що сутність інтелектуальної власності виявляється тільки в контексті прав власності і має подвійну природу: економічний аспект полягає в тому, що право на результат інтелектуальної праці забезпечує його власнику виключне право на розпорядження цим результатом, а моральний – втілюється у праві авторства.

Найчисельнішою групою нематеріальних активів є об'єкти інтелектуальної власності. В обліку під інтелектуальною власністю слід розуміти нематеріальні необоротні активи, які уособлюють документально підтверджені майнові права на об'єкти авторського права, промислової власності, раціоналізаторських пропозицій, знаки для товарів і послуг, результати науково-дослідних робіт та інші об'єкти відповідно до законодавства.

Об'єкт інтелектуальної власності і право користування таким об'єктом визнаються нематеріальним активом лише за наявності певних умов (визнання, ідентифікації, оцінки).

Перелік об'єктів інтелектуальної власності не носить вичерпного характеру, в Законі України «Про власність» чітко зазначено, що поряд з переліченими об'єктами до інтелектуальної власності можуть бути віднесені й «інші результати інтелектуальної праці».

Список літератури:

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Закони України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про охорону прав на зазначення походження товарів», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», «Про авторське право і суміжні права», «Про захист економічної конкуренції», «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм», «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаних з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування».
4. Про власність : Закон України.
5. Семків В.О. Інтелектуальна власність : [підручник для студентів неюридичних факультетів] / В.О. Семків, Р.С. Шандра. – Львів : Галицький друкар, 2015. – 280 с.
6. Економічні аспекти комерціалізації інтелектуальної власності / [М.М. Солощук, М.М. Капінос, Е.Т. Лерантович] // Інтелектуальна власність. – 2008. – № 12. – С. 50–60.
7. Інтелектуальна власність : [навчальний посібник] / [П.Т. Бубенко, В.В. Величко, С.М. Глухарев]. – Х. : ХНАМГ, 2011. – 215 с.
8. Хворост О.О. Особливості оцінки об'єктів інтелектуальної власності в Україні / О.О. Хворост // Ефективна економіка. – 2010. – № 9.